

ACTE ACADÈMIC
AMB MOTIU DE LA INVESTIDURA
DE DOCTOR *HONORIS CAUSA*
DE L'EXCM. SR.
ANTONI M. BADIA I MARGARIT

29-IV-1994

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

FACULTAT DE CIÈNCIES JURÍDIQUES

TARRAGONA

ACTE ACADÈMIC
AMB MOTIU DE LA INVESTIDURA
DE DOCTOR *HONORIS CAUSA*
DE L'EXCM. SR.
ANTONI M. BADIA I MARGARIT

29-IV-1994

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

FACULTAT DE CIÈNCIES JURÍDIQUES

TARRAGONA

ÍNDIX

9

PARAULES PRONUNCIADES PER LA IL·LMA. SRA.
MARGARIDA ARITZETA I ABAD

19

DISCURS PRONUNCIAT PER L'EXCM. SR.
ANTONI M. BADIA I MARGARIT

35

PARAULES PRONUNCIADES
PER L'EXCM. I MGFC. SR.
JOAN MARTÍ I CASTELL
RECTOR DE LA UNIVERSITAT

UNIVERSITAT · RU

GILL

PARAULES PRONUNCIADES PER LA IL·LMA. SRA.
MARGARIDA ARITZETA I ABAD

Il·lma. Sra. Margarida Aritzeta i Abad

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector,
Digníssimes autoritats,
Benvolguts professors i estudiants,

Per a mi és un honor i un plaer de presentar avui Antoni M. Badia i Margarit com a doctor *honoris causa* de la Universitat Rovira i Virgili, en acompliment de la comesa que m'ha estat confiada pel seu Excm. i Mgfc. Rector Joan Martí i Castell, a qui agraeixo molt sincerament l'encàrrec que me n'ha fet.

De ciència i de passió em caldrà parlar per fer-vos avinent la personalitat i la tasca científica d'Antoni M. Badia i Margarit. Ciència i passió, o "ciència connotada", o "lingüística connotada", per a ser més exactes i precisos, d'acord amb la terminologia que emprava el Dr. Badia en la que va ser la seva lliçó inaugural del curs 1976-77 a la Universitat de Barcelona. Ciència i passió que, en la cultura catalana, deia, expliquen com des de fa més d'un segle generacions d'estudiosos més o menys preparats, segons els casos, han trobat, sobretot en el camp de la ciència lingüística, un suport social i un entusiasme inexplicables en qualsevol altra col·lectivitat plenament normal.

He de parlar de ciència perquè Antoni M. Badia i Margarit ha estat, és, per damunt de tot un universitari en la seva formació, en el desenvolupament de les seves tasques de recerca, en la seva metodologia, en l'obertura d'aquells camps d'estudi que convenien al progrés de la vida científica de la Universitat, en les seves relacions amb la comunitat universitària internacional, en l'impuls decidit a l'organització i realització de col·loquis i congressos. De ciència perquè tot aquest potencial s'ha vist reflectit en les seves publicacions, que integren una bibliografia extensíssima, diversa, aclaparadora, i en la seva docència universitària, que li ha marcat no poques vegades la temàtica i la necessitat d'algunes de les seves publicacions més conegudes i consultades.

De passió perquè Antoni M. Badia i Margarit no ha estat, no és només, un universitari reclòs a l'aula, a la biblioteca, a les sessions especialitzades de col·loquis i congressos. De passió perquè sobretot a partir de la dècada dels seixanta, quan a l'Estat espanyol es produeix una certa obertura que permet una major expansió de les inquietuds i estudis sobre temes catalans, Antoni M. Badia i Margarit es multiplica, es diversifica, fa atenció a tots els fronts que el reclamen, amb un ardor

que no el priva de mesurar que tal vegada aquesta generositat de gest li haurà de minvar el temps indispensable per a l'estudi, per a la reflexió i el treball erudit, que el podrien haver convertit en un home de ciència químicament pur.

És una activitat parella a la de Fèlix, el protagonista del *Llibre de meravelles*, de Ramon Llull, el qual no en va tenir prou de la instrucció, ans

Ab la doctrina qui li donà son pare anava per los boscatges, per munts e per plants, e per erms e per poblats, e per prínceps e per cavallers, per castells, per ciutats; e meravellave's de les meravelles qui són en lo món; e demanava ço que no entenia, e recomptava ço que sabia; e en treballs e en perills se metia per tal que a Déu fos feta reverència e honor.

És evident que Antoni M. Badia i Margarit ha viscut unes circumstàncies històriques que han "connotat" profundament la seva tasca. És per això que m'acullo a la seva tesi per tal de presentar-lo com un universitari, com a lingüista, com a filòleg, com a divulgador, com a mestre, com a persona.

Vegem-ho:

Antoni M. Badia i Margarit va néixer el 30 de maig de 1920 a Barcelona.

El meu pare [...] tenia una veritable passió per la cultura i se sentia plenament identificat amb el moviment catalanista. A casa hi havia milers de llibres. De petit m'eren familiars col·leccions com *Els Nostres Clàssics*, *Fundació Bernat Metge*, *Biblioteca Popular de l'Avenç*, *Minerva* i publicacions periòdiques com *la Revista de Catalunya*, *La Paraula Cristiana*, *La Revista*, etc.

Completa el que ell anomena "aquesta visió patriòtica i cultural" amb els seus contactes amb l'Orfeó Català, el Centre Excursionista de Catalunya, els museus, la terra i el paisatge.

Però, per si tot això fos poc, encara hi afegeix el mestratge d'Alexandre Galí, a l'Escola Blanquerna, que varen compartir per uns anys uns quants privilegiats, en una experiència pedagògica i humana única, irrepetida.

Els anys d'estudi del batxillerat i els de la seva entrada a la universitat estan separats per una falca que el senyala d'una manera definitiva. Ell mateix en parla, i no m'hi allargaria si es tractés d'una simple etapa de biografia particular. Diu:

Els meus anys de batxillerat varen coincidir amb els de la II República espanyola i l'autonomia de Catalunya. No cal dir que vaig vibrar amb tot l'entusiasme de què era capaç en concert amb aquella lluna de mel d'un poble que, després de més de trenta anys d'expectació activa i forçada, veia reconegudes bona part de les seves possibilitats de realització.

Això no obstant, el panorama canvia. Quan s'escau el temps que en Badia havia d'ingressar a la Universitat tot allò havia desaparegut. L'any 1939 comença els estudis de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, una Universitat òrfena, tal com diu ell mateix, de professors solvents, una Universitat fortament ideologitzada.

Les nostres generacions varen ser autodidactes: treballàvem amb la bibliografia que anàvem descobrint nosaltres mateixos i ens quedaven llacunes enormes per cobrir.

L'any 1943 obtenia la llicenciatura en Filologia, amb les màximes qualificacions, i tot seguit encetava els seus treballs per a la tesi doctoral amb el professor Dámaso Alonso, sobre *ibi* i *inde* en els textos medievals de castellà, aragonès i català, cosa que el porta sovint a Madrid, al Consejo Superior de Investigaciones Científicas, a la Universitat, i a tenir contacte amb els estudiosos i estudiants més notables en el camp de la romanística hispànica. Enllesteix la tesi el juny de 1945.

Alhora, mentre treballa com a professor ajudant i més tard auxiliar, a la Universitat de Barcelona, es posa en contacte amb el grup dels Estudis Universitaris Catalans, que reprenen les seves tasques, clandestinament, l'any 1942. Allà segueix cursos sobre llengua catalana. I així, a través d'aquests i altres nuclis, participa, com alguns altres joves inquiets, en aquesta tasca de fer de baula d'una cadena generacional amenaçada. Ell mateix ho diu:

Podíem parlar amb Jordi Rubió, Carles Riba, Ferran Soldevila, Pere Bohigas, Ramon Aramon i Serra, Miquel Coll i Alentorn i altres. La cadena ja no s'havia de trencar.

Però la Universitat és una altra cosa.

L'any 1948 Antoni M. Badia i Margarit obté la càtedra de Gramàtica Històrica Espanyola a la Universitat de Barcelona, que deté fins a l'any 1977, quan passa per trasllat a la càtedra de Gramàtica Històrica Catalana, que ocupa fins a la seva jubilació, l'any 1986.

D'aquest període llarg de vinculació a la Universitat de Barcelona, de trenta-vuit anys, als quals s'haurien d'afegir els que hi ha restat vinculat en qualitat de professor emèrit, cal assenyalar-ne dues etapes fonamentals: fins a l'any 1960, i a partir de l'any 1960.

En la primera etapa Badia, fortament influït pels corrents de la romanística des de principi de segle, obre quatre grans línies d'investigació i treball, que forneixen nombroses i diverses publicacions: la fonètica experimental, la gramàtica històrica, la dialectologia i la toponímia.

Els seus estudis se centren en el castellà, que orienta la seva docència, i s'eixemplen cap a l'aragonès i el català. Se li podria aplicar l'inici d'aquell poema de Joan Alcover que fa:

A la musa castellana
mos anys millors he donat
d'una altra musa germana
fondament enamorat.

Ressenyo només, per la significació que tingué i ha tingut al llarg de decennis, la publicació de la *Gramática histórica catalana*, l'any 1951, empresa gran i ambiciosa, que aconsegueix de cobrir un buit enorme i que trenta anys més tard, quan veu la llum la traducció en català d'aquella primera versió exhaurida i llargament reclamada, amb la promesa del seu autor de revisar-la i posar-la al dia tan aviat com tingui temps, trenta anys més tard, dic, encara és vigent.

Són, els primers, uns anys d'estudi intens, que el porten a Coimbra i a Zuric per tal d'introduir-se en els mètodes més moderns de la fonètica

experimental, seguint els passos que havia encetat Pere Barnils i que ningú no havia continuat. Simultàniament assisteix a col·loquis de toponímia, aprofundeix en la seva gran passió, l'estudi diacrònic de la llengua, el que ell anomena "història interna" de la llengua, que cobreix en els aspectes morfològic, sintàctic i fonètic, però també semàntic. I, sobretot, estableix contactes.

Això li permet de portar a Barcelona el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, l'abril de 1953, el primer que se celebra a la Península Ibèrica, que significa per a Barcelona un gran èxit en l'àmbit científic; i en l'àmbit personal, la consolidació de les seves relacions i el seu prestigi dintre de la lingüística romànica.

Abans deia que aquests havien estat uns anys d'estudi. "De tancament que jo mateix em vaig imposar", per tal de cobrir mancances d'una formació autodidacta que la Universitat no havia estat en condicions de solucionar, "que varen haver de compartir amb mi la meua muller i els meus fills" Calia anar cercant informació, "meditant llargament sobre allò estudiat"

Això no obstant, el mateix Badia i Margarit ens diu que cap als anys seixanta va canviar tot. D'una banda, l'actitud vital, les ganes de trencar amb un passat immòbil, de buscar finestres a l'estranger. De l'altra, la possibilitat de deixar-se amarrar per l'entorn, d'afermar un compromís, que en el seu cas continuava essent científic, i que el portava a obrir camps nous d'estudi, però que també era social. Durant el curs 1961-62 Antoni M. Badia i Margarit imparteix classe a la Universitat de Georgetown, a Washington. Allà, diu, "vaig començar a treballar en temes de sociolingüística. De la meua mà aquesta disciplina «moderna» aviat va entrar als programes de la Universitat de Barcelona."

En tornar d'Amèrica, diu:

Ara em sentia compromès davant de la societat, a través de la investigació lingüística i de la docència universitària, a través de la divulgació dels meus temes de treball i a través de la dèria de transformar i humanitzar estructures.

Hi podia haver una certa recança a l'hora de fer balanç d'aquest prodigar-se en conferències, pròlegs i viatges, per tal com uns altres, reclosos en la torre dels seus estudis, aïllats en universitats de països més tranquils, han pogut fer una tasca més monolítica. Però Badia escriu:

Almenys tinc consciència d'haver intentat fer progressar la ciència, la cultura i el desenvolupament humà en el món que m'envolta.

Ciència i passió una altra vegada, lingüística connotada, llengua i país.

El recordo com a professor de Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona, on vaig tenir el plaer de ser alumna seva. Era el curs 1972-73. No sé per què, en llegir algunes frases de la seva autobiografia, he recordat aquells anys i m'ha vingut a la memòria, d'una manera inconscient, la imatge d'un xiprer. Fixeu-vos-hi: en parlar dels fets de 1939, Badia escrivia (i ho reproduïxo en castellà perquè les paraules són més tallants):

A mí me correspondió ser testigo impávido, aunque todavía no comprometido formalmente, de la hecatombe.

Aquest testimoni vigilant, qui sap si esglaiat, del que passa, és com aquell xiprer solitari que Espriu dibuixa a *Cementiri de Sinera*:

En processó tremolen
llumetes de ciris

Per contemplar-los pujo
on el xiprer vigila.

Caràcter d'estadants muts, impassibles, que són només presència d'un món viu, són encara aquests altres xiprers del mateix recull

Contemplo
serens xiprers a l'ample
jardí del meu silenci.

Però els xiprers, com Badia, a poc a poc, s'amaren de paisatge, de país, i no són només presència sinó vida mateixa:

Els xiprers recollen
claror de cel plorada
en miralls momentanis.

Fins a esdevenir còmplice total del miracle d'una albada just intuïda que ningú no podrà aturar:

guaita de l'alba,
xiprer que sap l'incendi
del mar i d'aquest núvol.

I de la passió a la ciència:

La lingüística diacrònica, i concretament la història de la llengua, ha continuat essent el camp de treball predilecte de Badia i Margarit en aquesta nova etapa. Una de les seves propostes més agosarades és la hipòtesi sobre els orígens i la formació de la llengua catalana, sobre les causes de la seva divisió dialectal. També estudia la maduració de la llengua vulgar en contacte amb el llatí. L'onomàstica i la toponímia, simbolitzada per l'impuls a l'empresa de l'*Atlas lingüístic del domini català*, juntament amb Germà Colon, que assumia més endavant d'una manera efectiva Joan Veny.

La vigència dels mètodes estructuralistes en l'estudi de la llengua el porta al camp de la descripció, de la lingüística sincrònica. Però ell diu: "Mai no m'he pogut alliberar de la perspectiva diacrònica" I encara. "Sóc incapaç de convertir-me en un estructuralista o en un generativista com Déu mana", observacions que no treuen gens de mèrit als seus treballs publicats en el camp de la descriptiva, tal com ressenyen especialistes en la matèria.

La sociolingüística el motiva per fer una sèrie de consideracions, estudis i assaigs sobre l'estat de la llengua catalana. La seva enquesta sobre la llengua dels barcelonins, iniciada entre 1964 i 1965, que donà origen al llibre *La llengua dels barcelonins* (1969), fou una empresa valuosa i singular, que havien de completar Joan Martí i Castell i Teresa Cabré. El seu volum d'assaig *Llengua i cultura als Països Catalans*

(1964) recollia l'estat de coses a la dècada dels seixanta i va ser una contribució intel·ligent i lúcida a la valoració del lligam entre llengua i societat.

Per tal de fornir els estudiosos i estudiants d'eines adients, repertoria el gruix i el pes de la bibliografia existent sobre filologia catalana, a través de diverses comunicacions i articles, que culminen en el volum de 1976 *Vint-i-cinc anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes* (1950-1975), que encara completa posteriorment.

Tota aquesta tasca d'estudi i divulgació es reflecteix en un gran nombre de publicacions. En aquest sentit cal remetre l'interessat a la completíssima bibliografia que repertoriava al núm. XVI dels *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, de l'Abadia de Montserrat, la seva esposa i col·laboradora Maria Cardús. I que es va eixamplant.

Badia i Margarit exerceix de professor visitant en nombroses universitats europees i americanes.

El trobem al capdavant de multitud de projectes, qualsevol dels quals donaria tema per a tota una conferència monogràfica: l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, el Congrés de Cultura Catalana, el Rectorat de la Universitat de Barcelona durant vuit anys no pas fàcils (1978-86), quan aquesta Universitat era també la nostra. I nosaltres érem l'anomenada Divisió VII. Temps i circumstàncies en les quals també vaig conèixer el Dr. Badia, com a membre del Claustre que el va votar per al seu darrer mandat, i com a professora de la qual de tant en tant sentia motius de protesta i que ell escoltava amb paciència en aquell despatx enorme, encatifat. Despatx que, manifesta, quan hi va entrar en qualitat de rector encara se li apareixia com un reducte del franquisme.

Badia i Margarit ha estat al capdavant d'altres tasques no menys importants, com la presidència de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, a la qual s'incorporava després de la seva jubilació a la Universitat de Barcelona, i que ocupa actualment.

Al llarg de la seva vida i també després de la seva jubilació han estat moltes les institucions i persones del món universitari, de la comunitat lingüística internacional, que han volgut homenatjar-lo.

Destaco només que amb motiu dels seus setanta-cinc anys, l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes li va voler oferir una miscel·lània d'homenatge, en la qual vaig tenir el plaer i l'honor de participar. I que les aportacions van omplir vuit volums de treballs monogràfics.

L'any 1986 li va ser concedida la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. I en jubilar-se va ser nomenat rector honorari de la Universitat de Barcelona.

Destaco que ha estat nomenat doctor *honoris causa* per les universitats de Salzburg (1972), Toulouse-Le Mirail (1978), París-Sorbona (1986), el Knox College de Galesbourg i la Universitat de Perpinyà.

"No pens algú que m'allarg en paraules", com deia Ausiàs March,

ans me'n caldrien moltes més encara per fer una ressenya justa dels mèrits i la personalitat d'Antoni M. Badia i Margarit. Però he d'aturar-me aquí.

La Universitat Rovira i Virgili és una universitat nova, que s'honorarà de comptar entre els seus primers doctors *honoris causa* amb Antoni M. Badia i Margarit. Els vincles que hi hem tingut en el passat, en l'àmbit acadèmic i científic, fins i tot de gestió, la seva vàlua, el seu reconeixement internacional, han de ser un exemple i un estímul permanent per a nosaltres, per a un futur que, com a universitat jove, haurà de ser llarg, entusiasta i ple d'esperança.

Rector Magnífic, en la mesura que m'ha estat possible he exposat la vida i l'obra del Dr. Antoni M. Badia i Margarit. Crec, doncs, haver dit suficient perquè, amb la vostra autoritat, li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, Rector Magnífic, us demano que us digneu nomenar doctor *honoris causa* el Dr. Antoni M. Badia i Margarit i incorporar-lo a la nostra Universitat.

DISCURS PRONUNCIAT PER L'EXCM. SR.

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Excm. Sr. Antoni M. Badia i Margarit

La preocupació per la llengua entre els segles XV i XVI

Exordi

Permeteu-me, abans d'encetar la meua modesta oració acadèmica, d'anteposar-hi un breu exordi, per a mi ben emotiu, en el qual voldria saber expressar les meves gràcies per la distinció de què avui em fa objecte la Universitat Rovira i Virgili. Hi veig un aspecte personal i un aspecte institucional.

Pel que fa a aquell, és obvi que ara m'adreço directament al rector Joan Martí. Ell em deixarà dir-li que encara el veig més com a antic deixeble, com a col·lega a la Universitat i a d'altres indrets (l'Institut d'Estudis Catalans, el Grup Català de Sociolingüística, el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana i un etcètera d'un bon nombre d'unitats), com a company en la brega de cada dia per la llengua catalana i com a bon amic (estenant-ne el concepte a la seva esposa, Rosa, i als seus fills). Tanmateix, estic convençut que, a partir d'ara, en ell veuré també el rector, tant com fins ara hi havia vist l'antic deixeble, el col·lega, el company i l'amic.

Companys professors i altres estaments de la Universitat Rovira i Virgili: sobretot, no us sentiu exclosos per la declaració que acabo de formular: sé que tots heu estat al darrere de la proposta del rector perquè l'acte d'avui fos realitat. Moltes gràcies a tothom.

Els qui em coneixen saben que no sóc procliu als homenatges. També saben, emperò, que sempre m'ha costat de defugir les mostres d'estima de caràcter acadèmic. Avui en teniu una nova prova.

Ben mirat, haig de confessar que la vostra iniciativa m'ha plagut perquè ve a desmentir el vell aforisme bíblic que diu: "*Nemo propheta in terra sua*". Fins ara algunes universitats foranes m'havien conferit el preuat títol honorífic. Avui és una universitat del meu entorn la que s'hi arrenghera. Amb tota sinceritat us diré que estic satisfet que això s'esdevingui a la Universitat Rovira i Virgili.

En efecte: el meu pensament vola cap a començos de 1978, quan, estrenant-me jo en la dura feina de rector de la Universitat de Barcelona, i rodejat de problemes greus que calia resoldre, s'hi destacava el

de les anomenades *extensions universitàries* de Tarragona i Lleida. El reptre era clar: o abandonar-les o comprometre'ns-hi. Optàrem per jugar-hi a fons, en la mesura de les possibilitats: edificis, instal·lacions, equipaments, places docents. Commogut, avui constato que la universitat que sorgí d'aquella precària delegació de Tarragona es recorda generosament de mi.

Abans d'acabar aquest exordi, espero que em serà permès d'evocar un altre record, no pas aliè a la festa acadèmica d'avui. Proposat per la seva Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona, la Universitat de Barcelona nomenà el professor Theodor Hauschild doctor *honoris causa*. La col·locació del grau tingué lloc el dia 3 de desembre de 1984. Es tractava d'un arqueòleg eminent, que havia contribuït qui-sap-lo al coneixement de l'empremta de Roma a Lusitània, a la Bètica i a la Tarraconense, i que havia esmerçat molt de temps al mausoleu de Centcelles. Per aquesta raó, els universitaris tarragonins demanaren al Rectorat de Barcelona que l'acte de conferiment del doctorat honorífic se celebrés a Tarragona. La petició era tan lògica, que hi accedírem sense vacil·lar.

I vinguérem a Tarragona. Era la primera vegada que la institució es desplaçava fora de la ciutat comtal per una solemnitat que tots lligàvem a l'indispensable paranimf de la plaça de la Universitat. La primera i l'única. Deixeu-m'ho dir: avui tinc la impressió que, en certa manera, la Universitat Rovira i Virgili, al capdavant hereva d'aquella delegació tarragonina de la Universitat de Barcelona, em torna la visita que li vaig fer fa deu anys.

Text

Sembla que, tant l'experiència personal, que si més no per edat tothom em reconeixerà, com els elements circumstancials que embolcallen l'acte present, fan aconsellable de preparar el tema anunciat per mitjà d'unes quantes consideracions que ens ajudin a situar-lo. No ens podem llançar a parlar així com així de qualsevol aspecte de la llengua catalana als segles XV i XVI, sense tenir en compte què hi havien significat els temps anteriors. Això ja és obligat sempre que tractem d'una matèria viva i, per tant, en evolució incessant, com és una llengua, en la qual cada etapa, per novetats que hi sorgeixin, és ineluctablement deutora de l'etapa que l'ha precedida. Però és molt més obligat en el cas de la llengua catalana, abans i després de 1500, en un dels tombants delicats del Renaixement i en una cruïlla no menys delicada, decisiva i tot, de la seva història.

Justament la llengua catalana en el segle XV assoleix una maduresa que justifica el dictat de clàssica que solem aplicar a la seva literatura. Una tal plenitud s'explica per l'assimilació de tres grans aportacions culturals que, foses i barrejades, determinen el to, la riquesa i l'assaonament de la literatura de l'època. Foses i barrejades en el funcionament de la llengua i de la cultura, si les presento separadament és per una raó d'artifici: perquè és així com ressurtan en fer l'anàlisi crítica de la situació de plenitud aconseguida; ara bé, en la realitat s'encreuen de tal manera que no és possible de donar raó d'una d'elles sense tenir en compte les altres dues. Les esmento breument.

D'antuvi, el bagatge tradicional d'una literatura amb personalitat i amb diversitat. Quan, després d'uns balbuceigs inicials, hi entra Ramon Llull, el català fa un prodigiós salt de gegant amb la consecució d'una gramàtica i d'una lexicografia ja força sistematitzades; després, la vivesa de les cròniques, l'enginy dels narradors, la precisió dels textos didàctics i moralistes, la finor dels poetes, són, entre d'altres, factors que afaïçonen una literatura romànica que ningú no confondrà mai amb la de qualsevol altra llengua germana. Ultra un bell esplet d'obres pertanyents als diversos gèneres a què m'acabo de referir globalment i lacònica, cal remarcar que els usos dels escriptors i els amanuenses van acostant-se i que, transcorreguts els dos segles de textos escrits que desemboquen en el període de maduresa, al segle XV és fàcil de veure, a través de les grafies dels manuscrits, que la llengua és una, sobretot en la frase i en el vocabulari, i que la mateixa morfologia, com també el sistema gràfic, es fan bastant ressò d'aquesta unitat.

Precisament la constatació que insinuo em duu a la segona aportació cultural, que en rigor no és més que una conseqüència de la primera. Penso en la labor unificadora que hi realitzà la Cancelleria Reial. Si, de moment, fou la formidable figura de Ramon Llull la que propagà un tipus de llengua unitari i acurat en la prosa (propagació que fou possible, no sols per la seva personalitat en emetre el missatge, sinó també per l'àmplia recepció que aquest obtingué pertot arreu), després la tasca fou represa per la Cancelleria Reial, reorganitzada a fons durant el regnat de Pere el Cerimoniós. Voldria encarir la transcendència que tingué aquesta institució per a la llengua catalana: donava el to que avui anomenem *oficial* a la llengua emanada de l'Administració (una administració que, com és sabut, era de les que, des del punt de vista polític, més pesaven a l'època); els funcionaris que hi treballaven dominaven el llatí, el català i l'aragonès. Tota la documentació que en sortia duia l'empremta d'un estil típic. Contràriament a allò que s'esdevé en l'etapa medieval de les altres llengües romàniques (pensem en el castellà, en el francès, en l'italià), on els textos escrits són forçosament dialectals, els que portaven la marca de la Confederació catalanoaragonesa corresponien a una veritable llengua *estàndard* (i en sabem ben bé el mèrit tots els qui avui maldem per reconquerir, per a la nostra llengua —la mateixa d'aleshores—, aquesta modalitat indispensable de la llengua comuna).

La tercera gran aportació cultural a la llengua i la cultura del segle XV fou l'humanisme. Com és sabut, cap a la fi de la catorzena centúria s'anaren difonent pertot, vingudes d'Itàlia, unes onades de renovació. Una renovació que formalment es referia als estudis de llengües clàssiques, però que de fet transformava l'estructura de la cultura medieval i la mentalitat amb què tothom hi havia operat fins aleshores. Es tractava de rompre motlles i de prestar atenció a la idea de l'*home nou*. La incorporació que en feren el nostre país i la nostra cultura fou primerenca i eficient. Naturalment els continguts de la literatura canviaren de soca-rel. Però no menys de soca-rel canvià la llengua. Començant per la llengua *oficial* de la Cancelleria, on vers 1380 es produí el gran capgirell, pel qual el *curso* de la retòrica medieval fou substituït de cop i volta per un impecable estil clàssic. I, com abans, la llengua de la Cancelleria continuà informant la dels escriptors i dels amanuenses. Més, encara: nombrosos eren els funcionaris reials que

ensems excel·lien com a literats. I tot plegat, en un clima d'admiració per l'antiguitat. El llatí i el grec eren la dèria de prínceps i homes de lletres.¹

Com ho indicava abans, només per abstracció he distingit els tres components determinants de la llengua i de la literatura de l'època clàssica: la tradició literària, l'acció unificadora de la Cancelleria Reial i l'influx de l'humanisme. Per abstracció, i també per claredat expositiva. En efecte, classificant-los així, se'ns fa més fàcil de comprendre el conjunt complet i harmoniós que aleshores en resultà. I si hem d'ésser-hi més clars encara, recorreré al mètode que no ens falla mai als qui tenim l'ofici d'ensenyar: l'exemple. Sense vacil·lar, afirmaré que l'exemple més convincent té el nom de Bernat Metge. Deixeu-m'ho dir manllevant unes ratlles que vaig escriure fa uns anys: "secretari reial al servei de la dinastia regnant (per més que en determinats moments perdés la seva confiança); escriptor acurat i d'estil equilibrat (llatinitza la sintaxi i el vocabulari, sense, però, ultrapassar la barrera del bon ús), i, amb *Lo somni* (1399), veritable introductor de l'humanisme a casa nostra (tracta temes mitològics, posa el problema de la immortalitat de l'ànima, etc.), Bernat Metge és la figura en la qual convergeixen el polític astut, l'escriptor de reputació i el funcionari coneixedor del seu ofici"² També en Bernat Metge es fan indestruïbles el tribut a la literatura precedent, la redacció de documents de l'Administració i la presència de l'antiguitat grecollatina. I és un sol home, bé que amb una personalitat polifacètica, que podem analitzar per dissecció.

Si considerem el segle XV com el període clàssic de la literatura catalana antiga, especialment reeixit en terres valencianes, és perquè, si m'és permès de dir-ho amb dues frases curtes, gràfiques i entenedores: 1) hi ha de tot amb manya i amb mesura, i 2) tot el que hi ha és avaluable estèticament. Un altre bon exemple seria ara el *Tirant lo Blanc*, on les destreses vàries del narrador sempre troben els registres expressius escaients. Però ja no el desenvoluparé, segur com estic que tots els qui m'escolten coneixen la famosa novel·la i han tingut l'ocasió de comentar-ne continguts i maneres.

Tornem al tema de la llengua. Era inevitable: la preocupació dels humanistes per les formes havia de dur —i dugué— a la preocupació per la llengua. Molts indicis ens ho confirmen, començant per la mateixa manera d'escriure, tant dels escriptors com dels funcionaris reials. Però potser en tindrem una idea més clara si ho examinem des d'un punt de vista més general. Què pensaven els humanistes de les llengües vulgars en relació amb el llatí? Deixeu-me recordar un judici de Jordi Rubió que en més d'una ocasió he posat damunt la taula. "El Renaixement va tenir dos moments: el primer, enlluernat pel món llatí, s'aparta amb un cert desdeny de les llengües vernacles o s'esforça a elevar-les al nivell

---

¹ Vegeu, en general, els meus dos articles següents: 1) "Defensa i il·lustració de la llengua catalana a la fi del segle XV", dins *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 48, gener de 1991, pàg. 35-48, i 2) "Els humanistes i la llengua catalana" Amèrica (Berkeley, juny de 1993), dins la sèrie de la *North-American Catalan Society* (= NACS); el text és en premsa a les actes del col·loqui (per raó de trobar-se aquest text en premsa, m'hi refereixo als paràgrafs). Lamento d'haver-me vist obligat, per raons circumstancials, a repetir ara algunes consideracions ja fetes en l'un o en l'altre d'ambdós articles (com ho faig constar a les notes següents).

² "Defensa", *op. cit.*, pàg. 36.

de les clàssiques; el segon té l'òrgull d'expressar-se en aquelles llengües. El primer es desplega en els segles XIV i XV; el segon, en el XVI. La tragèdia de l'antiga literatura catalana està en el fet que no visqué sinó el primer d'aquells moments, que només fou de preparació i no de maduresa.¹³

És cert que aquesta actitud de menysprear les llengües vulgars o de voler posar-les a l'altura del llatí és més una tendència que una realitat efectiva.⁴ No és menys cert, emperò, que els homes de lletres de l'època feien el llatí l'objecte d'una consideració superior. Com més un text retirés al llatí, més era estimat per aquella gent. Fins i tot obres que, com la gramàtica castellana de Nebrija, passarien a la posteritat com les primícies del gènere en romanç, en rigor havien estat concebudes amb el fi d'afermar l'ensenyament de la llengua clàssica.

Una de les mostres més clares de la preocupació per dignificar la llengua catalana són les *Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* (ca 1492), incloses en un manuscrit de Pere Miquel Carbonell (que avui es troba a l'arxiu capitular de Girona).⁵ És una llista de més de tres-centes correccions idiomàtiques, amb les quals hom defensa tantes d'altres solucions cultes o llatinitzants (o de la llengua comuna), enfront de les vulgars (o dialectals) corresponents.

La disjunció cronològica plantejada per Rubió (segles XIV-XV, per una banda, enfront segle XVI, per l'altra), ja prou notable per ella mateixa i en la història de la cultura, esdevé notabilíssima per a la llengua catalana en particular, per tal com el tombant de segle n'assenyala la gran trasmudança, en efecte, l'any 1500 fa la partió entre la plenitud i el descens. Com ho recordava suara, el segle XV marcà l'apogeu de la literatura catalana medieval. Doncs bé, amb prou feines escolat mig segle després de la mort d'Ausiàs Marc (1459) i del moment que Martorell inicià la redacció del *Tirant lo Blanc* (1460), i sense que cap signe extern ho justificués de manera aparatosa, aquella llengua perdé la confiança dels seus mateixos parlants, els quals, si la mantingueren com a mitjà d'expressió oral, començaren d'adoptar majoritàriament el castellà com a llengua escrita. Així entràvem en l'època abans anomenada *decadència*; avui l'entnem d'altres maneres, cap de les quals, però, no esborra la idea del contrast entre la plenitud i el descens que acabo d'insinuar. Nogensmenys, bé que aquest és un capítol de la història de la cultura catalana que ha fet córrer molta tinta, ara no puc entrar-hi.

Examinem, en canvi, què passava en el món culte del Renaixement, respecte a la consideració que hi tenien les llengües vulgars. Ja ho hem dit: al segle XVI la situació es capgirà. Els homes de lletres, abandonant l'actitud de rebutjar-les, com havien fet llurs predecessors,

---

3. Jordi Rubió i Balaguer, *Història de la literatura catalana*, I (Montserrat 1984), pàg. 189.

4. "Els humanistes", *op. cit.*, paràgraf 2.

5. Vaig publicar i comentar aquest text, sota el títol de "*Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*". *Unas normas del siglo XV sobre pureza de la lengua catalana*, al Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, XXIII (1950), pàg. 137-152 (edició del text), XXIV (1951-1952), pàg. 83-116 (fonètica del text) i XXV (1953), pàg. 145-163 (morfològia i sintaxi). Després d'una pausa de llargs anys, darrerament he reprès el tema, sobre el qual preparo un estudi més complet. Cf. de més a més, els dos articles citats ací mateix (nota 1).

ara se sentien ufanosos de valer-se'n. No cal dir que el nou clima així originat és a la base de la *questione della lingua*. De fet, en significativa sintonia (per la manera de plantejar el tema) i en no menys significativa sincronia (ni un quart de segle no les separava), quatre veus es feren sentir, en quatre llengües: 1) Pietro Bembo: *Prose della volgar lingua* (1525); 2) Juan de Valdés: *Diálogo de la lengua* (vers 1535), 3) João de Barros: *Diálogo em louvor da nossa linguagem* (1540), i 4) Joachim du Bellay: *Défense et illustration de la langue française* (1549). Quatre veus, sí. Quatre llengües, també. Però un sol llenguatge: tots quatre erudits es posaven la mateixa pregunta: són compatibles l'interès, la valoració i l'estudi del llatí amb l'interès, la valoració i l'estudi de les llengües vulgars que d'aquell deriven? La resposta que ells mateixos hi donaven era unànimement afirmativa.

I bé, malgrat que, com he dit abans, la incorporació de l'humanisme a la cultura catalana fou primerenca i eficient, cap veu catalana no es féu sentir en la *questione*. En efecte, què haurien pogut dir-hi catalans, valencians o mallorquins, si havien perdut la confiança en la llengua que, en cas de participar-hi, haurien hagut de defensar?

Això no vol dir que els nostres erudits del segle XVI no sentissin la inquietud de la llengua. Aquesta és palesa en força textos, encara que al més sovint s'hi mostra d'una manera vergonyant, en la mesura que els autors constaten o lamenten que en sigui abandonat el conreu. Generalment diem que l'únic text amb cara i ulls que se'n fa ressò d'una manera digna són *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de Cristòfor Despuig (de 1557).⁶ L'obra s'ajusta al model renaixentista dels diàlegs i es descabdella entorn de tres personatges, un dels quals (Lúcio) és el mateix Despuig. Els altres dos són Fàbio (ciudadà tortosí) i don Pedro (cavaller valencià).

Hom pot sentir-se temptat d'arreglar els *Col·loquis* de Despuig amb la quatreta esmentada abans (vull dir els portaveus de l'italià, del castellà, del portuguès i del francès en la polèmica entre el romanç i el llatí). I la veritat és que no deixem de trobar raons que ens empenyerien a fer-ho. Ja a la mateixa lletra d'endreuça del llibre, que és dedicat al comte d'Aitona, surt un pensament que harmonitza a la perfecció amb l'ús de la llengua vernacla enfront el llatí. Després de referir per què ha optat per la llengua catalana i no per la castellana, a l'hora de redactar la seva obra (aspecte que recolliré més avall), afegeix: "ni tampoch la he volguda escriure en latina perquè no pareguera ser tan generalment tractada i entesa per los de nostra nació com yo volguera, per honra y contentament dels quals se és escrita. Ab tot van en ella tocades algunes autoritats llatines escrites per gravíssims auctors, per no fer-los pèdrer la finor y propietat que ab si porten ab aquella copiosa llengua. Que no les entenguen los que no són llatins, no·ls serà, emperò, impediment per a l'entendre la obra en tot lo demés"⁷

El fragment és prou important perquè ens entretinguem uns instants a aprofundir-ne el sentit. Em sembla oportú de subratllar-ne quatre punts.

---

6. Edició (amb aquest mateix títol) a cura d'Eulàlia Duran (Barcelona 1981). En això que segueix, la citaré *Col·loquis*.

7. *Col·loquis*, pàg. 54.

1) Despuig renuncia al llatí, no per una qüestió de principi (com s'hauria fet en la calor de la polèmica sobre l'ús del llatí o el romanç), sinó amb naturalitat. Amb naturalitat diu que el català serà el vehicle del seu pensament. No ho ha de raonar. És ben clar que la igualtat entre les llengües vernacles i el llatí, de proclamació recent, havia estat acceptada i ja no era motiu de discussió. 2) Honestament fa tot seguit una precisió: si s'hagués decidit pel llatí, això podia suggerir que la gent l'hi entendria com si fos en català, i, com que això no era cert, ell no volia enganyar: la llengua llatina no era "tan generalment tractada y entesa per los de nostra nació" com ell voldria. Sembla que hem de veure-hi, doncs, un tret d'honradesa (pla objectiu). Aclarit això, em demano si no podia ésser també que Despuig es dolgués que en llatí la seva obra hauria estat menys coneguda (consideració subjectiva). La veritat és, emperò, que tampoc no podia esperar que atenyés una difusió veritablement popular (vist el contingut erudit dels *Col·loquis*). No faig més que insinuar, per no haver d'endinsar-me en uns aspectes de sociologia cultural del segle XVI on jo no puc dir res i on penso que ben poc els altres hi han dit. 3) Més, encara. Declara sense ambages que ha recorregut al català per una simple raó d'utilitat: per assegurar-se que així l'entendrien bé "los de nostra nació[...], per honra y contentament dels quals se és escrita" I tornem a trobar a faltar allò que avui anomenem enquestes de comprensió i de competència d'una llengua. 4) Això no vol dir que no hi posi nombroses citacions d'autors llatins. El llatí es refermava en el rang noble i elevat que pràcticament conservaria, d'una manera o altra, fins als nostres dies. Aleshores, les citacions en llengua clàssica tenen l'objectiu de salvar-ne la dignitat ("per no fer-los pèrdre la finor i propietat"). D'altra banda, les incrustacions llatines no afectaven l'essència dels *Col·loquis*, que podia ésser copsada amb el text català, per tal com el fet de no entendre el llatí "no-ls serà[. .] impediment per a l'entendre la obra en tot lo demés" Això ens fa pensar que la presència del llatí fornía sobretot ornament i prestigi al text. Ho prova d'una manera concloent que la lletra d'endrea s'acabi amb dues sèries d'elegants versos clàssics, en elogi de Cristòfor Despuig ("auctore Jacobo Vitale") i de desig que els seus diàlegs vegin la llum (que signa "Petrus Cerdanus").

Resumim sobre la clàusula comentada. per més que l'obra de Despuig no sigui estranya a la *questione della lingua*, en escometre-la el seu autor no amaga que els seus aspectes polèmics ja pertanyen al passat. Per tant, en rigor, seria injust d'afegir el seu nom als de Pietro Bembo, Juan de Valdés, João de Barros i Joachim du Bellay (cosa que tampoc no vol dir que, com veurem, no en reprengui el fil en certs aspectes). I si ja tenim aquesta impressió només de llegir la lletra d'endrea al comte d'Aitona, no farem sinó confirmar-la amb l'examen del llibre tot sencer.⁸

Fent, doncs, un pas endavant, examinem el text de Cristòfor Despuig pròpiament dit, des de tres angles d'observació. Me'ls suggereix el judici (sens dubte poc aprofundit i potser precipitat) que en vaig emetre al

---

8. En això que segueix transcriu el que vaig dir-ne, encara no fa un any, en un comentari tangencial. "Tanmateix, l'obra de Despuig: 1) és un aplec heterogeni, i només en una part hom s'hi ocupa de la llengua; 2) per la data, ja resta fora del quart de segle en què conflueixen Bembo, Valdés, de Barros i du Bellay, i 3) per això mateix no és, com ho són els d'aquests quatre, un al·legat reivindicatiu, sinó enyoradís i lacrimogen" ("Els humanistes", *op. cit.*, paràgraf 6).

Col·loqui de la NACS (i que acabo de transcriure en nota), tot seguint els tres arguments que jo hi donava aleshores: sobre el contingut de l'obra, sobre la seva cronologia relativa i sobre l'actitud de l'autor respecte a la llengua.

1) De primer, el contingut dels *Col·loquis*. Jo en deia que "és un aplec heterogeni, i només en una part hom s'hi ocupa de la llengua" (així m'havia expressat al text reproduït a la nota 8). És sabut que l'obra es descompon en sis "col·loquis". Doncs bé, el tema de la llengua catalana només apareix al "Col·loqui primer de la ciutat de Tortosa". Aquest és, segons que escriu Eulàlia Duran, "el més llarg i el més dens de pensament; dos temes hi dominen: la llengua catalana, la seva extensió, la seva història, la seva defensa contra la potent castellanització, i el tema religiós entorn del patrimoni temporal de l'Església, en especial del Papa, i de la credibilitat dels miracles dels sants i del culte a les relíquies"⁹ Això (que vindria a ésser la meitat d'un sol col·loqui d'una obra que en té sis) ja seria poc. Però encara és molt menys, per tal com la part dedicada a la llengua en el llibre de Despuig no passa de tres pàgines impreses.

Generalment citem els *Col·loquis* perquè ens amoïna d'haver de constatar el silenci del segle XVI i, per tant, l'absència d'una veu catalana en la polèmica sobre el llatí i romanç. Hi fem les reserves de la data tardana d'aquest text (1557) i de la seva manca de consistència, però no deixem d'esmentar-lo, com si ens sabés greu de no justificar, almenys així, una certa preocupació per la llengua. Això no obstant, allò que més separa el llibre de Cristòfor Despuig dels de Pietro Bembo, Juan de Valdés, João de Barros i Joachim du Bellay és que aquests hi parlaven de la llengua d'una manera raquítica i esbiaixada, i sense anar al fons de la qüestió.

I què en diu Despuig, de la llengua? Allí on se n'ocupa més específicament, aborda amb valentia: 1) la filiació catalana del valencià i la seva justificació històrica; 2) la llengua catalana a les Illes Balears i, d'una manera mediatitzada, a Sardenya; 3) el predomini del català damunt l'aragonès, no solament per l'ús que en feien els sobirans de la Casa d'Aragó, sinó també perquè el català penetra dins terres aragoneses, cosa que no passa a l'inrevés (dins Catalunya només s'hi parla català), i 4) el malestar que ell sent davant la suplantació creixent del català pel castellà (també anomenat encara aragonès, quan es refereix a València o a les Illes, sens dubte per inèrcia de la denominació tradicional). El text dels *Col·loquis* corresponent a aquests quatre temes figura a l'apèndix núm. 1

Això és pràcticament tot. I això és, de fet, ben poca cosa. Em permeto de dir que els qui, sense tenir informacions prèvies sobre Cristòfor Despuig i la seva obra, llegiran algunes històries de la literatura catalana —i penso en els textos avui emblemàtics de Martí de Riquer¹⁰ i de

9. *Col·loquis*, pàg. 19. En aquesta presentació del contingut de l'obra (pàg. 19-21), l'editora del text descriu els temes tractats als col·loquis restants. Són temes històrics, polítics, protocol·laris, educatius, àdhuc d'història natural. No s'hi fa esment de cap altra qüestió de llengua, si no és l'elogi de l'abundor de refranys catalans (al col·loqui segon) i una referència a l'etimologia del nom de la ciutat (al col·loqui quart). Cf., més avall, la nota 20.

10. Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana*, vol. III (Barcelona 1964), pàg. 587-592.

Jordi Rubió i Balaguer¹¹—, se'n faran una idea desproporcionada, en el sentit que li atribuiran una aportació al tema de la llengua que no correspon a allò que ell realment en digué.

Bé que Despuig era un home que cal qualificar de polifacètic (com ho prova el mateix contingut vari, divers i dispers dels seus *Col·loquis*), en ell sobresortien especialment l'historiador i el polític.¹² Prou que ens ho fa veure ell mateix quan, tot partint d'unes constatacions superficials sobre la situació de la llengua catalana (que veu cada vegada més supeditada al castellà), escomet amb força i amb violència contra els castellans. Com ho ha dit encertadament Riquer, "profundament espanyol, fidel a Felip II i a les seves empreses i, en aquell moment, a la seva lluita contra França i el Papa, Despuig no tolera que hom pretengui d'identificar Espanya amb Castella, la qual cosa el du a un violent anticastellanisme que, fet i fet, no és més que una manifestació del seu fervent espanyolisme"¹³ Vet ací el que li fa dir, en una ocasió, que "aquesta província [Catalunya] no sols és Espanya mas és la millor Espanya"¹⁴ Cal recordar que en aquells moments Espanya era encara un projecte mal·leable, que es prestava a diverses interpretacions.¹⁵ Però potser que tornem al tema de la llengua i a les relacions que podem establir entre l'actitud renaixentista d'enaltir i emprar el romanç i l'actitud del mateix Cristòfor Despuig.

2) Segonament, doncs, la dita relativa dels *Col·loquis*. És obvi que, per la data, l'obra de Despuig "ja resta fora del quart de segle en què conflueixen Bembo, Valdés, de Barros i du Bellay" (així m'expressava al text reproduït a la nota 8). Com sabem, aquests escriuen llurs llibres el 1525, el 1535, 1540 i el 1549, respectivament, en perfecta coincidència amb la puixança de les llengües que representen. Per això dèiem suara que la llengua catalana no podia afegir-se en aquell concert. No s'hi podia sentir una veu catalana, per tal com hauria desafinat. En canvi, havent tombat el mig segle, els escriptors catalans, 1) que desconfien del valor que es pugui reconèixer a la llengua pròpia, 2) que es troben desemparats i impotents per refermar-la, 3) que se senten fascinats per la llengua de la cort i per la volada que ha emprès la literatura castellana i 4) que es reten a la grandesa i a la brillantor del regnat de Felip II, marquen unes distàncies que, més que cronològiques (Valdés i du Bellay són més lluny, per les dates, que aquest i Despuig), són ideològiques. Sembla que en tenim la prova en el fet que el filipisme acèrrim de Cristòfor Despuig no és un cas aïllat o una posició personal. Martí de Riquer i Jordi Rubió n'han fet veure uns quants testimonis més, que ens en palesen l'extensió social i la persistència: 1) Pere Serafi firmà un contracte (1565) per a la publicació d'una art poètica, en castellà i dedicada a Felip II (obra que fins ara ha romàs desconeguda);

11 Jordi Rubió, *Història*, op. cit. a la nota 3, pàg. 14 i 71-72.

12. Penso, entre d'altres indrets del llibre, en certs passatges dels col·loquis segon i sisè. Vegeu-ho als *Col·loquis*, pàg. 88-89, 101-102 i 182-183.

13. Martí de Riquer, *Història*, op. cit., pàg. 589.

14. *Col·loquis*, pàg. 102. Vegeu aquesta frase en tot el seu context a l'apèndix núm. 2.

15. Cf. la comunicació de Josep M. Nadal: "«Usar de llenguatge artificios» en el segle XVI: ideologia lingüística i llengua literària", en les *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Roma 28 setembre - 2 octubre 1982*, publicades a cura de Giuseppe Tavani i Jordi Pinell (Montserrat 1983), pàg. 104-118.

2) Pons d'Icart s'excusa per publicar en castellà (1572) el seu *Libro de las Grandezas de la ciudad de Tarragona*, dient: "no porque tengo yo por mejor lengua ésta (la castellana) que la catalana, ni que otras, mas como sea natural del invictísimo rey Phelipe señor nuestro"; 3) Joan Pujol publicà (1573) un poema èpic sobre la batalla de Lepant (que conté una lletra de Pius V a Felip II), i 4) el canonge d'Urgell Jaume Bartomeu resolgué d'escriure en "lengua espanyola" la seva versió d'Apià, que dedicà a Felip II (1592).¹⁶

3) En tercer i darrer lloc, l'actitud de l'autor respecte a la llengua. De les consideracions anteriors, no sembla que el llibre de Despuig sigui, com ho són els dels quatre renaixentistes tantes vegades esmentats ací, "un al·legat reivindicatiu, sinó enyoradís i lacrimogen"¹⁷ Crec que val la pena de fer algunes precisions sobre la manera de captar-se Cristòfor Despuig quan es tracta de la llengua, especialment en dos aspectes: 1) la tria entre el català i el castellà i 2) la comesa que hom pot acomplir en el camp de la llengua. Tornem a la lletra d'endreuça de la seva obra, on trobarem resposta a tots dos aspectes. "No he volgut escriure-la en llengua castellana per no mostrar tenir en poch la cathalana y també per no valer-me de llengua estranya per a llustrar y defensar la naturalesa pròpia, que és la principal intenció de mon treball"¹⁸

L'opció és clara i inequívoca: usar el català i no el castellà (sense que això vulgui dir que el castellà "no sia gentil llengua" ni que no calgui conèixer-la).¹⁹ Ell, però, a l'hora de decidir, prefereix de mostrar la seva alta consideració envers la llengua pròpia. El contrast entre allò que sent dins d'ell mateix i allò que veu al seu voltant mena Despuig, potser no a ésser reivindicatiu, però sí a adoptar una actitud on es mesclen la queixa i la lamentació. Troba injust d'abandonar la llengua pròpia i li sap greu de constatar que hi hagi persones que l'abandonen. I, naturalment, la recança li fa enyorar un passat millor.

Pel que fa a allò que hom pot esperar de la llengua i a allò que hom pot fer amb la llengua, Despuig escriu les dues paraules clau: "llustrar y defensar la naturalesa pròpia" Dic que són la clau, per tal com ambdues paraules integren (curiosament en ordre invertit) el títol —ja citat abans— de l'obra de Joachim du Bellay: *Défense et illustration de la langue française*. El llibre havia estat publicat el 1549, de manera que, quan Cristòfor Despuig escriu els seus *Col·loquis* (1557), només havien transcorregut vuit anys. Vuit anys que li

16. Martí de Riquer, *Història*, op. cit., pàg. 598 i 619; Jordi Rubió, *Història*, op. cit., pàg. 15. En el cas de Pere Serafí hi havia una certa reciprocitat per part del monarca. Cf. això que segueix: el 27 de març del 1564 Felip II, trobant-se a Vilafranca del Penedès, signà un privilegi, a favor del "amado nuestro Pedro Serafín, vezino de la nuestra ciudad de Barcelona", per a poder imprimir "un libro de Arte poética en romance castellano y otros dos libros en poesía, de sonetos y otras rimas, en diversos sujetos, el uno en romance castellano y el otro en lengua catalana" (Martí de Riquer, *ibidem*, pàg. 598).

17 Per més que jo ho vagi dir efectivament així encara no fa un any (cf. nota 8), ara, després d'haver-hi pensat amb més calma, em proposo de matisar l'abast dels dos últims adjectius.

18. *Col·loquis*, pàg. 54.

19. Vegeu cap a la fi de l'apèndix núm. 1

permeteren de reflexionar sobre el tema de la llengua i de les seves possibilitats.²⁰

En suma, en la confusió provocada per la suplantació creixent de la llengua catalana per la castellana, Cristòfor Despuig propugnava una funció noble per a la llengua, com ho havien fet els quatre grans renaixentistes de la primera meitat del segle. Així, si hi ha arguments (temàtics, cronològics o ideològics, d'actitud) per a no posar-lo a la mateixa línia d'aquests, no en manquen d'altres (com el neguit apològic i ennoblidor) que mostren com ell en recull la torxa, per a passar-la, al seu torn, a les generacions que el succeiran. Crec que Cristòfor Despuig mereix un estudi més aprofundit que el que fins ara li hem dedicat.

Acabem el nostre passeig, que ens ha dut de la plenitud de la llengua al segle XV a les incerteses del segle XVI, entre les quals, emperò, no deixen de fer acte de presència uns valors que refermaren aquell esperit que no mor. Perquè no mor, la llengua es recobrà. Perquè no mor, nosaltres encara som a la lluita i hi seran els nostres continuadors.

Apèndix I

Lúcio: Deixem això per ara, y sapiam, senyor, com és assò de no esser-vos apeat en ma casa.

Don Pedro: No és més de perquè arribí anit tant vespre que era ja tancada la porta del Pont.

Fàbio: La gran sí, mes la portella no, que may se tanca y perquè com la part dellà lo Pont se va tant poblant, convé que així estigua uberta per a sí alguna cosa de necessitat ocorre.

Lúcio: Mas, com estan, a propòsit, aquells hostals allí per a remediari semblant necessitat com la que anit tingué lo senyor don Pedro?

Don Pedro: Sí estan, per cert, y també estan bons per als qui no volen ésser vists; mas yo poch los emplehe per ad equest fi, ans bé, cada vegada que assí arribe, entre y pase o per la ciutat, que per a mon gust és la més apasible del món, y com és la primera que trobam de la nostra pàtria antiga par que la mira hom ab millor gana.

Fàbio: Com de la vostra pàtria antiga?

Don Pedro: Sí, que los valencians de assí de Cattanunya són eixits y los linatjes que de assí no tenen lo principi, no-ls tenim per tan bons y la llengua, de Cathalunya la tenim, encara que per lo veïnat de Castella s'és molt trastornada.

---

20. Martí de Riquer, *Història*, op. cit. pàg. 592; *Col-loquis*, pàg. 27 (de la introducció d'Eulàlia Duran). S'erraria qui cregués que, amb els comentaris i les referències fets fins ací, resta esgotada tota l'aportació de Despuig als coneixements de llengua catalana. Se n'ocupa en altres indrets dels seus *col-loquis*, si bé ja al·ludint a aspectes concrets i no tan centralment dedicats al tema del llibre. Com a mostra n'assenyalo un parell (que ja he insinuat a la nota 9 i que el lector interessat podrà consultar *in extenso* a l'edició del text): 1) l'elogi, comentaris i exemples de refranys catalans, que es troben al *col-loqui* segon (*Col-loquis*, pàg. 86-89), i 2) les disquisicions sobre l'etimologia del topònim Tortosa, ara al *col-loqui* quart (*Col-loquis*, pàg. 137-140).

Fàbio: Y amich, ¿no dieu que fonch conquistada per lo rey en Jaume de Aragó? y ¿no y entrevingueren los aragonesos en la conquista?

Don Pedro: Sí, però les forces y potència principal tota o quasi era de Cattalunya, y per ço se reservà allí la llengua catalana y no la aragonesa. Ab tot, no deixaren de restar-i també alguns linatjes de Aragó [y] altres parts importants que per a vuy encara se tròban allí.

Fàbio: Altra rahó done Per Antoni Beuter per lo ser restada en València la llengua catalana, que diu que per cert número de donzelles que allà foren portadas de Lleyda per a poblar la ciutat, se comensà la llengua cathalana, per ço que les criatures més aprenen de las maras que no dels pares.

Don Pedro: Ya sé que això escriu Per Antoni, però no té forsa la opinió sua, perquè aquelles donzelles no poblaren sinó sola València y la llengua cathalana se restà y estengué per tot lo regne, com per a vuy se parla des de Oriola fins a Tayguera. Y així no pot quadrar lo que ell diu, sinó és verdaderament lo que yo dich, que és cosa certa que en aquell temps, no sols lo rey mas tots los escrits del rey parlaven català, y així pogué restar la llengua catalana y no la aragonesa.

Lúcio: Que no y à que dubtar en ayxò, y lo mateix fou en la conquesta de Mallorca que féu lo mateix rey y en Menorca y en Ivisa, que après se conquistaren, fonch lo mateix: que en totes estes isles restà la llengua catalana, com encara per vuy la tenen y tal com la prengueren en los principis, perquè no han tingut ocasió de alterar-la com los valencians. Y en Serdenya, la qual conquistà lo infant don Alfonso que après fonch rey de Aragó, tenen també la llengua catalana, bé que allí tots no parlen català, que en moltes parts de la illa retenen encara la llengua antiga del regne; però los cavallers y les persones de primor y finalment tots los que negosien parlen català, perquè la catalana és allí cortesana.

Don Pedro: No sé yo per què que, a la veritat, no és tant cupdiciada como això la llengua catalana, y la aragonesa és tinguda per millor, per semblar més a la castellana.

Lúcio: En nostres dies sí, mas en lo temps atràs no la tenien sinó per molt grosera, com a la veritat ho era, y per ço tinguda en menys que la de assí. Prova's ab que los reys, encara que priven lo apellido de Aragó no per ço parlaven aragonès, sinó català, y fins lo rey don Martín últim rey de la línea masculina dels comptes de Barcelona, parlava català. Y son para de aquest rey, qui fonch en Pere Tercer, la Crònica que compongué de les ges[tes] de son avi, de son pare y seus, en llengua catalana la compongué y de la pròpia mà sua se troba per a vuy escrita dins lo real archiu de Barcelona, còpia de la qual té posada per Miquel Carbonell en la Crònica que de Catalunya té feta. Més avant vos diré una cosa per a abonar ma rahó, que cert és de ponderar y és que en Aragó tant com afronta lo regne ab Catalunya y València, no parlen aragonès sinó català tots los de la frontera, dos y tres llegües dins lo regne, que dins de Catalunya y València, en aquesta frontera no y à memòria de la llengua aragonesa. Açò pasa ab veritat així com ho dich, y de aquí ve lo escàndol

que yo prech en veure que per a vuy tan absolutament se abrasa la llengua castellana, fins a dins Barcelona, per los principals senyors y altres cavallers de Catalunya, recordant-me que en altre temps no donaven lloch ad aquest abús los magnànims reys de Aragó. Y no dich que la castellana no sia gentil llengua y per tal tinguda, y també confesse que és necessari saber-la les personas principals, perquè és la espanyola que en tota Europa se coneix, però condemne y reprove lo ordinàriament parlar-la entre nosaltres, perquè de assò se pot seguir que poch a poch se lleve de rael la de la pàtria y així pareixeria ser per los castellans conquistada.

Don Pedro: No estich mal ab lo que diu, que sert ya comensa de passar la ralla aquest abús, tant y més que assí, allà en València entre nosaltres. Y tindria per bé que-s consideràs per tots assò.

Fàbio: Yo tinch per imposible lo remey y per ço ser supèrflua la conciderasió que diuen, senyor don Pedro, y ja més supèrflu lo comprès y lo cap; todavia o pres molt plaer en que així se sia esforsada la llengua nostra sobre la aragonesa en lo regne de València y en aqueixes illes.²¹

Apèndix 2

Y què pensau, senyors? La major part dels castellans gosen dir públicament que aquesta nostra província no és Espanya, y per ço que nosaltres no som verdaders espanyols; no mirant los pecadors benaventurats quant gran engany reben, y quant ignorants són y quant segos de enveja y malícia van, que aquesta província no sols és Espanya mas és la millor Espanya y en tottemps y per totes les nacions que assí són arribades, per tal tinguda. Si prenen los temps més antichs, quant se digué Espanya Seltibèria, invictíssima gent y en tot estrem belicosa; si en lo no tan antich, quant se digué Espanya Tarraconensis, o Citerior Espanya una flama de guerra, contra y en favor de romans y fonch la força y potència sua per a domar les restants províncies de la mateixa Espanya y altres fora d'ella, si ara la prenen en lo modern temps, ¿quina província espanyola per mar y per terra ha fet millor mostra de si que aquesta qu'és vuy la Corona de Aragó, y especialment nostra Catthalunya? Açò és tan clar y tan que no y à home que gens lletrat sia, que ignore. Ni tanpoch lo ignoren los castellans, mas per no donar-nos lo que és nostre no sols ho volen ignorar mas volen-ho negar. Ara Déu sap si són causa ells de molts mals que no serien en lo món si ells no fosen. Mas mirau lo que ara han fet en Òstia, que après de haver-la guanyada los espanyols, l'an tornada ab traïció dos capitans castellans al papa. E senyors, si tot ho volgués dir com ho sé, com vos mostraria clarament que totes estes diferències que vuy són entre lo papa y lo rey don Felip, las han causades castellans; mas deixem-o que no fa dir tot.²²

---

21. Extret de *Col·loquis*, pàg. 60-63.

22. Extret de *Col·loquis*, pàg. 102.

PARAULES PRONUNCIADES PER L'EXCM. I MGFC. SR.

JOAN MARTÍ I CASTELL

RECTOR DE LA UNIVERSITAT

Excm. i Mgfc. Sr. Joan Martí i Castell
Rector de la Universitat

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Antoni Caparrós,
Excel·lentíssim Senyor Antoni M. Badia i Margarit,
Digníssimes autoritats,
Estimats i estimades col·legues,
Estimats i estimades estudiants i estudiantes,

Encara que per raons exclusivament circumstancials la investidura del professor Antoni Maria Badia i Margarit com a doctor *honoris causa* de la nostra Universitat sigui la segona en la successió temporal, en realitat, en la meua proposta com a rector, el seu nom, juntament amb els d'Antoni Tàpies i Josep Maria Bricall, forma part d'una sola llista per a una sola cerimònia en què s'atorga aquesta distinció a les tres personalitats esmentades, com els primers que l'han de rebre. Dit d'una altra manera: és una cerimònia única, el segon acte de la qual celebrem avui.

Fóra absurd que en el meu parlament pretengués de justificar l'elecció del doctor Badia i Margarit com a destinatari d'aquest mèrit. No solament perquè els qui som d'aquí coneixem de sobres la seva personalitat, sinó també —i això és convenient que es consideri sempre, en ocasions com aquesta, en l'àmbit universitari— perquè l'envergadura del seu treball ha transcendit fronteres i és conegut entre els millors científics estrangers del camp de la filologia i de la lingüística.

M'haurà de perdonar el doctor Antoni Maria Badia i Margarit que li seré injust en les meves paraules. Injust a consciència. Em vull contenir com no faria i no faig amb altres professors, perquè hom podria interpretar que les meves opinions són condicionades per l'amistat de fa gairebé trenta anys que m'hi uneix. Si les nostres relacions han estat mantingudes durant tan llarg període sense solució de continuïtat, no és degut exclusivament al fet que coincidim en els interessos professionals, sinó sobretot a la capacitat i voluntat seva d'exercir com a mestre respecte dels seus deixebles, entre els quals em compto. Mestre integral: en la docència, en la recerca i en el compromís com a persona contribuï des del privilegi del món intel·lectual a fer avançar i a reconduir la societat en el seu conjunt. En això Badia i Margarit ha estat exemplar; i als fets em remeto: des de la seva qualitat de professor universitari, ha anat fent créixer al seu voltant una quantitat considerable d'alumnes que, després d'haver sabut trobar llur àmbit laboral, no

han deixat mai de reunir-se amb l'home i el científic que els ajudà decisivament en llurs aspiracions.

El meu record de Badia i Margarit a les classes de la Universitat de Barcelona als anys seixanta és el de la persona que, més enllà del compliment estricte de les seves obligacions, encoratjava, des del voluntarisme encomanadís, a la feina que calia fer també fora dels programes oficials dels nostres estudis. Que ell fos catedràtic de Gramàtica Històrica Espanyola, no impedia que orientés les seves explicacions i la seva investigació al coneixement de la realitat lingüística catalana, sense fer trampes, des d'una posició que es manifestava amb tota naturalitat, però també amb la intenció volguda de partir de la realitat immediata que d'anys i de segles s'han entestat a amagar-nos o a disfressar-nos. Era l'actitud de l'home realista, que aprofitava la seva tribuna, que congregava alumnes i no alumnes, per a fer sentir als qui ens hi aplegàvem la responsabilitat de la fidelitat als orígens.

Avui es parla molt, sovint amb convicció dubtosa, de les relacions imprescindibles entre la universitat i la societat. Fa més de trenta anys que Antoni Maria Badia i Margarit potser no s'hi referia explícitament, però no li calia de fer-ho: la seva activitat incessant demostrava, avançant-se extraordinàriament al concepte modern d'universitat i de ciència, que no es podia servir l'una i l'altra sense que els beneficis finals procuressin la millora del món en la justícia, en la igualtat entre els homes i les dones, en el respecte, en la tolerància, en la solidaritat. En totes aquestes virtuts de què avui parlem i parlem, perquè som conscients que no hem estat capaços de lliurar-nos a llur servei com a fita intel·ligent i obligada.

Els alumnes catalans i no catalans que han escoltat les lliçons de Badia i Margarit han reconegut un engatjament modèlic al seu poble i a la seva llengua, que són, al cap i a la fi, una sola cosa, com ell mateix ens ha demostrat des de la ciència del llenguatge. Fins i tot els més reticents al reconeixement de les realitats diferenciades, han de cedir davant el rigor i l'afable contundència que caracteritzen les tesis del professor Badia. No recordo cap company de curs —i als anys seixanta a la universitat de Barcelona ens coneixíem tots— que no sentís admiració per la seva saviesa i el seu compromís. Badia i Margarit sabé despertar entre els universitaris un catalanisme que estava perillosament apagat, esmorteït; un catalanisme servidor dels nostres interessos nacionals i mai exclouent ni exclusivament emotiu.

I ho pagà car. Una imatge que no s'esborrarà mai de la meua memòria és la del professor serè, sense haver perdut el somriure de bonhomia, que mirava d'instrumentalitzar, per tal de tranquil·litzar els qui tenia més a prop: la seva figura prima i alta; la mà dreta, sostenint la seva inseparable cartera, minsa, però suficient per a encabir-hi els apunts manuscrits en papers aprofitats —reciclat a la seva manera—; la mà esquerra ajuntada amb la dreta d'un desconegut pel terrible jou d'una manilla; caminant, així cruelment aparellat, cap a la foscor de la cel·la de la presó. La impressió que compartírem molts deixebles impotents per a reclamar justícia, més enllà de la ràbia continguda davant la serenor del mestre, ens reforçà en la decisió de lleialtat imprescindible al nostre poble.

No he sentit mai que Badia i Margarit esmentés aquest episodi de la seva vida; ni davant dels qui en fórem testimonis directes. I lamentaria que aquest record meu el pogués ferir. Però no he sabut estar-me de reportar-lo, perquè potser ni ell sap fins a quin punt fou una sotragada per als qui l'any 1967 érem molt joves. Una sotragada que a nosaltres ens enfortí en les creences que el professor argumentava amb una solidesa que les feia difícils de rebatre.

Antoni Maria Badia i Margarit és un exemple de la lucidesa del savi en el desenvolupament de la realitat socio-política del seu entorn i d'arreu.

La figura de Badia com a investigador és peculiar. Especialment, perquè hi destaca el modest convenciment que la seva preparació en acabar els estudis universitaris no li permetia l'endinsament en el terreny de la filologia. Es trobà amb una universitat que havia esta buidada, *purgada*, millor dit, per la barbàrie de la ignorància feixista. les *depuracions* fetes des del 39 l'havien convertida en un escenari grotesc que res no tenia a veure amb el que ha d'ésser una institució d'estudis superiors. Badia i Margarit, com molts altres coetanis seus, hagué d'aprendre per compte propi i en la clandestinitat. La contradicció que li suposà l'ànsia pel rigor que sempre s'ha exigit i la realitat miserable amb què topà el forçà a anar a l'encontre d'especialistes d'aquí i de fora que el poguessin encaminar correctament.

Jo he tingut el goig de seguir al seu costat l'esforç en l'aplicació de les metodologies adequades en l'estudi de la història interna i externa de la llengua catalana. He pogut col·laborar en la confecció d'un llibre que encara avui és un punt de referència imprescindible en la sociolingüística i que representà, quan aparegué, una novetat de primer ordre: *La llengua dels barcelonins*. I en la col·laboració vaig aprendre el que era el treball de camp i la disciplina que exigia; però, sobretot, vaig aprofitar-me d'una experiència excepcional en microsociologia del llenguatge: la del contacte amb gent de totes les classes i condicions, dels barris de Barcelona més allunyats entre si.

L'*Atlas lingüístic del domini català*, que Badia i Margarit projectà juntament amb el professor Joan Veny, és un altre vessant de la seva tasca que ha contribuït decisivament al coneixement de la realitat de l'idioma; en aquest cas, des de la dialectologia. Ara em refereixo a una obra de macrosociologia de la llengua, a una obra literalment gegantina, que en la seva elaboració acosta a la realitat riquíssima de les variants geogràfiques del sistema. Badia era conscient que la feina que fins aleshores s'havia realitzat en aquest àmbit era insuficient i de fiabilitat discutible. I decidí d'embarcar-se en una empresa que dura des de fa uns trenta anys. Em convidà a pujar a la nau, que per a mi significà l'entrada definitiva a l'alta recerca. No és ara la voluntat d'agraïment personal el que em mou a recordar aquests fets, sinó la de remarcar l'aptitud de Badia de crear escola, una expressió que dissortadament ens hem de plantejar de recuperar seriosament si volem progressar científicament ajuntant esforços i estalviant recursos. Badia i Margarit ha reeixit de tenir al seu entorn deixebles que o bé han continuat les seves línies principals d'investigació o de docència o bé les han complementades, a partir d'un esperit, d'una actitud, que ell ha inspirat.

L'interès per la realitat social de la llengua el duu a la fundació del Grup Català de Sociolingüística. És una de les proves més eloqüents de la professionalitat militant de Badia i Margarit: no pot ser ciència sense pensar en la seva utilitat. Per això decideix de participar en el Consell Social de la Llengua Catalana o en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, del qual fou president. En qualsevol d'aquests casos la finalitat de la seva feina és d'aportar críticament, com a ciutadà dels Països Catalans, solucions alternatives per a dissenyar una política lingüística que pugui fer possible la normalització. El mèrit particular d'aquesta dedicació és que mai no l'emprèn sense exigir-se la profunditat necessària per a poder elaborar hipòtesis i tesis fortament sòlides; la qual cosa fa que ens parli, per exemple, de conflicte de llengües quan entre nosaltres pràcticament ningú no se n'havia ocupat, i es valorava la coexistència d'idiomes com una realitat predefinida i que, doncs, presenta les situacions indefectiblement corresponents; oblidant, no sempre ingènuament, que les llengües són un patrimoni capital en la construcció dels models socials i en llur desmembrament. Badia és dels primers que ens parlà amb clarividència de la problemàtica dels parlars en oposició, que generen tensions proporcionals al rang de què gaudeixen. El tema central de la sociolingüística catalana és el del contacte de llengües, ja que obliga al plantejament del bilingüisme o del plurilingüisme, de la diglòssia, de les interferències en general. Doncs, bé, el professor Badia i Margarit n'ha estat un dels màxims exponents, aprofundint en l'anàlisi del procés de minorització del català, que desemboca en un desequilibri amenaçador de lingüicidi.

La presidència de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans il·lustra la consciència diàfana de la necessitat d'ajudar a l'extensió social en l'ús de la llengua, a partir també de la revisió de la codificació, feta des d'una posició estrictament científica, que vol dir, doncs, tenint molt en compte el nou context, especialment la presència dels poderosos mitjans de comunicació i els perills per a la subsistència de la nostra llengua de les noves tecnologies. Antoni Maria Badia i Margarit ha estat capaç de redreçar i reconduir adequadament la labor de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, havent de lluitar fatigosament contra els prejudicis que la inèrcia fa prevaler absurdament d'unes situacions en què l'Acadèmia havia de moure's en la il·legalitat i amb una precarietat alarmant, fins i tot relativament alarmant.

He deixat per al final, prescindint de l'ordenació cronològica, el record d'Antoni Maria Badia i Margarit com a rector de la Universitat de Barcelona, la mare de la Rovira i Virgili. Ell mateix ha afirmat que ho fou, malgrat la seva voluntat. Un acte de servei més. Puc assegurar, perquè ho he viscut molt pròximament —érem col·legues de Departament—, com hagué de lluitar entre l'embat que l'estirava a seguir en el treball de la investigació, perquè hi tenia projectes molt concrets i perfectament programats, i el que li demanava, en canvi, de no desapropiar l'oportunitat de dirigir la construcció d'una universitat nova: catalana, universal, democràtica. Altre cop, l'engatjament moral amb el seu país pogué més que la dedicació a allò que sabia que mai més no podria recuperar i que li hauria estat més profitós des del punt de vista del prestigi com a científic. No ha pogut encara revisar una obra mestra com és la *Gramàtica històrica catalana*, però sí que

reeixí a traçar un model d'universitat modern, nacional, obert, no corporativista, progressista, participatiu. Model literalment, perquè els seus estatuts han servit de punt de referència bàsic per a elaborar els d'altres universitats. També els de la Universitat Rovira i Virgili, que ara estem discutint.

No cal dir que la vinculació del professor Antoni Maria Badia i Margarit en la prehistòria d'aquesta Universitat és el motiu fonamental que em mogué a proposar la investidura com a doctor *honoris causa*. Però és evident que la seva tasca com a rector no hauria estat mèrit suficient per a aquesta altíssima distinció. N'és la qualitat de Badia i Margarit com a docent, com a investigador, com a universitari, en definitiva, el mòbil principal. I aquesta qualitat no cal que jo la proclamï; ha estat i és reconeguda, admirada, seguida i premiada per totes les universitats del món.

És gairebé un tòpic l'expressió "ciència i passió", que el professor Antoni Maria Badia i Margarit va utilitzar. Badia i Margarit és, en aquest sentit, un home complet. Per a ell, com he dit, la ciència no és res que es pugui deslligar de la societat; no és asèptica. I la societat l'apassiona, com a col·lectiu molt més complex que la ciència mateixa, en tant que res no se'n pot desvincular. Aquesta característica explica que Antoni Maria Badia i Margarit sigui un home de formació global: no és un saberut a qui no interessa parlar sinó de l'especialitat en què treballa; com Pompeu Fabra, ha sabut establir la jerarquia d'interessos en funció del servei social, conscient d'haver de renunciar constantment a una part, petita o gran i més o menys llargament en el temps, d'allò que és objecte d'estudi científic.

Fidel a la certesa que solament són dignes d'ésser investits doctors *honoris causa* aquells homes i aquelles dones que, distingint-los amb l'honorança, honoren la nostra institució, no dubto gens que l'acte solemne que avui celebrem fa més bé a la Universitat Rovira i Virgili que no pas a la il·lustre persona homenatjada. El qui, en versos de Salvador Espriu, ha viscut i viu "per salvar-nos els mots; per retornar-nos el nom de cada cosa"

Moltes gràcies!

Impress per Gràfiques Arrels
Polígon Francolí
Parcel·la núm. 3
Tarragona
D.L. T. 1277-1994

